

Rizika v chování dětí a mládeže celostátní konference

Praha, 15. listopadu 2017

Šikana ve školách ve všech jejích podobách

PhDr. Ivana Křížová
Katedra psychologie, Pedf UK
Psychiatrická nemocnice Bohnice

15 zemí
světa
29 let tradice

Agrese

- Úmyslné chování, jehož cílem je ublížit druhému člověku nebo zničit určitou věc
- Druhy agrese
 - Přímá x nepřímá
 - Verbální x neverbální
 - S cílem ublížit x s cílem získat zisk
 - Útočná x obranná
 - Vyprovokovaná x nevyprovokovaná
- Vysvětlení agrese
 - Teorie biologického vlivu
 - Teorie sociálního vlivu

Sociální vlivy

- Agrese jako naučné chování
- Tendence imitovat agresi
 - A. Bandura – Bobo Doll experiment
- Lidé mají obecně tendenci imitovat agresi, pokud je efektivní, přináší zisk a je tolerovaná
- Přijetí agrese jako sociální role
 - P. Zimbardo – The Stanford Prison experiment

Šikana

- Opakované, cílené a systematické chování, jehož cílem je ublížit druhému člověku
- Původcem šikany může být jedinec nebo skupina
- Šikana může být zaměřena na jedince nebo skupinu
- Šikana vs. škádlení; konflikt; jednorázová agrese
- Znaky šikany
 - Záměrnost, cílenost, opakování, nepoměr sil, bezmocnost oběti, nepříjemnost útoku, samoúčelnost agrese

Druhy šikany

- Přímá šikana
 - přímá agrese vůči oběti
- Nepřímá šikana
 - agrese, která působí dojmem, že jí o ublížení dítěti nejde
 - cílem je poškodit oběť emocionálně a snížit její sociální status
- Kyberšikana
 - přímá či nepřímá šikana s využitím sociálních sítí a médií

Vývojová stádia šikany

1. Ostrakismus
2. Fyzická agrese a stupňování manipulace
3. Vytvoření jádra
4. Přijetí norem agresorů
5. Dokonalá šikana

Projevy šikany

- Projevy šikany mohou být různé
 - Fyzické napadání
 - Ničení osobních věcí
 - Psychické napadání a ponižování
 - Odmítání dítěte
 - Využívání dítěte

*Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikany,
2016 – přímé a nepřímé projevy šikany, které mohou
zpozorovat pedagogové i rodiče*

Přímé signály šikany

- posměšné poznámky na adresu žáka
- pokořující přezdívka,
- nadávky, ponižování, hrubé žerty
- kritika žáka a výtky pronášené nepřátelským, nenávistným nebo pohrdavým tónem
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary
- Příkazy od jiných spolužáků pronášené panovačným tónem
- skutečnost, že se žák podřizuje ponižujícím a panovačným příkazům
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů
- honění, strkání, štouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvláště silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout

Nepřímé signály šikany

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády
- při týmových sportech bývá jedinec volen do družstva mezi posledními
- o přestávkách vyhledává blízkost učitelů
- má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči
- stává se uzavřeným
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje
- jeho věci jsou poškozené, znečištěné nebo rozházené
- stále postrádá nějaké své věci
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole
- Má odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit

Signály šikany doma

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi
 - dítě nemá kamaráda, s nímž by trávilo volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.
 - dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem
 - nechce jít ráno do školy
 - ztráta chuti k jídlu
 - dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem
 - dítě chodí domů ze školy hladové
 - usíná s pláčem, má neklidný spánek,
 - dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně
- dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad
- zmínky o možné sebevraždě
 - odmítá svěřit se s tím, co ho trápí
 - dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze
 - dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí
 - dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům
 - dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma
 - dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku

Důsledky šikany

- Poškození fyzického zdraví
- Poškození psychického zdraví
- Suicidální pokusy
- Poruchy příjmu potravy
- Sebepoškozování
- Úzkostné a panické stavy
- Narušené sebehodnocení a vztah k sobě
- Narušený vztah k druhým lidem
- Fixace agresivních postojů a vzorců chování

Kazuistika oběti

- Michaela, 14 let
- matka úřednice, otec programátor, vztahy bezkonfliktní
- studentka osmiletého gymnázia
- od školky stydlivá a zakřiknutá, ostrakizace na ZŠ
- od 12 let v psychiatrické péči
- intoxikace léky

Kazuistika agresora

- Nikola, 9 let
- Matka s dcerou doma, otec truhlář, nevlastní sestra 12 let
- Chodí do 2. třídy, prospěch výborný
- Vztahy se sestrou a rodiči problematické, se spolužáky a učiteli bezkonfliktní
- Vůči sestře fyzicky agresivní

První pomoc počátečních stádií šikany (Kolář, 2005)

1. Odhad závažnosti
2. Rozhovor s informátory a oběťmi
3. Nalezení vhodných svědků
4. Individuální rozhovory se svědky
5. Ochrana oběti
6. Rozhovor s agresory
7. Výchovní komise
8. Rozhovor s rodiči oběti
9. Práce s celou třídou

Krizový scénář při pokročilé šikaně (Kolář, 2005)

1. Odhad závažnosti a formy šikany
2. rozhovor s informátory a oběťmi
3. Nalezení vhodných svědků;
4. Individuální rozhovory se svědky - bez konfrontace svědků a obětí s agresory!
5. Ochrana oběti
6. Předběžné vyhodnocení a volba ze dvou typů rozhovoru: a) rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření) b) rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku)
7. realizace vhodné metody: a) metoda usmíření b) metoda vnějšího nátlaku
8. třídní hodina: a) efekt metody usmíření b) oznámení potrestání agresorů
9. rozhovor s rodiči oběti
10. třídní schůzka
11. práce s celou třídou

Prevence šikany

- Preventivní program součástí ŠVP
- Školní psycholog, metodik prevence, výchovný poradce
- Nastavená konkrétní pravidla chování ve školním řádě
- Nastavené konkrétní postihy za porušení pravidel chování ve školním řádě
- Komplexní programy primární/sekundární/terciální prevence

Vhodné preventivní prvky šikany

- Podpora příjemného sociálního klima ve třídě
- Podpora prosociálního chování žáků
- Znalost vztahů mezi dětmi
- Více ohrožené děti aktivně zapojovat do dění ve třídě
- Vysvětlujte dopady agrese na oběti
- Vymezování se proti nevhodnému chování žáků
- Bezprostřední a rychlé reagování na nevhodné chování
- U agresorů je potřeba vystupovat jasně a proti konkrétnímu jednání, ale „nediskutovat“ o něm
- Zapojujte do řešení agrese dítěte i jeho rodiče
- Budte dětem sami příkladem svým chováním

Vhodné programy do škol

- Relaxační techniky
- Asertivita
- Programy sociálních dovedností
- Programy zvládnání stresu
- Sebeobranné sporty
- Individuální pohovory se školním psychologem
- Skupinová třídní setkání se školním psychologem

Vzdělávání v problematice šikany

- Určené pro školní psychology, výchovné poradce, metodiky prevence a další pedagogické pracovníky
 - Vzdělávací kurz: Specialista na řešení školní šikany a kyberšikany, akreditace MŠMT, nakladatelství FORUM, Mgr. Viewegová, PhDr. Kolář
- Další kontakty:
 - Linka Bezpečí
 - Dětské krizové centrum
 - Web Minimalizace šikany
 - Metodický pokyn MŠMT

Použitá literatura

- KOLÁŘ, Michal. Bolest šikanování: [cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách]. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-014-3.
- Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28)
- Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č. j. MSMT-21149/2016)

Děkuji za pozornost

PhDr. Ivana Křížová

Katedra psychologie, Pedf UK
Psychiatrická nemocnice Bohnice

ikrizova@seznam.cz